

Ekonomide Devletin Yeri

Prof.Dr. F. Nuray Altuğ

T.C. Marmara Üniversitesi

İktidadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

İktisat Politikası Ana Bilim Dalı Öğr.üyesi

Ulus; kültürel ve politik olarak ayrı olmak isteyen ve kendilerini politik olarak ayrı kontrol etmek isteyen insanlar olarak tanımlanır ve politik olarak kendilerini organize etmeleri ulus-devlet olarak ifade edilir¹. Ulusculuğun gelişmesi, devlet ve devlet merkezli uluslararası sistem birbiriyle etkileşim içindedir.

İdeolojiler; birey ve grupların nasıl bir sosyal sistem içinde yaşayacağı ve sosyal sistemin çalışma ve prensiplerini belirleyen inançlara dayanan sistemlere tekabül eder. Geçmiş yüzyılda ve bu yüzyılın ilk yarısında, ideolojiler; liberalizm, ulusalcılık (nationalism) ve Marxizm insanlığı bölmüştür. Bu üç ahlaki ve entelektüel pozisyonun arasındaki çatışma; toplumun organizasyonu ve ekonomik ilişkilerinin yeniden oluşturulmasında piyasanın rolünün önemine dayanır. Bu üç ideoloji; ekonomik büyümede; piyasanın önemi, refahı toplumun bireyleri ve grupları arasında dağıtma şekline, toplum, devlet, ve piyasa arasındaki ilişkilere göre farklılaşır. İdeolojiler; dünyanın çalışma şekli ile ilgili bilimsel tanımlamalar üretir

Toplumların her biri; ekonomik aktivitelerin piyasalar tarafından mı yoksa devlet planları doğrultusunda mı organize edileceğiyle ve endüstrilerin özel mülkiyete mi devlet mülkiyetine mi ait olmasıyla ilgili temel bir seçim, tercih yapmak zorundadırlar. Seçim, ekonomik problemlerin serbest piyasalar veya devlet planlamasıyla mı başarılı şekilde çözümleneceğiyle ilgilidir. İki farklı ekonomik sistemden kapitalist sistem, üretim araçlarında (fiziki kapital) özel mülkiyete ve büyük oranda serbest çalışan piyasalara dayanırken, sosyalist ekonomiler devlet planlamasına, üretim araçlarının devlet mülkiyetinde olmasına dayanırlar². Temel olarak kapitalist bir ekonomi olan Fransa, ekonomik aktivitelerin organizasyonunda, direkt kontrolden ziyade devlet rehberliğinin yer aldığı indicative/belirleyici planlama, karma ekonomiyi geliştirmiştir.

Orijini Mercantilism olan ekonomik ulusalcılık, modern dönem devlet adamlarının uygulamalarından vücut bulmuş, piyasayı devlet çıkarlarına bağımlı kılan düzenlemeleri içerir. Merkantilizm'e reaksiyon olarak, Adam Smith ve diğerlerinin çalışmalarıyla geliştirilen Liberalizm; kaynak dağılımında etkinliği, ekonomik büyüme ve tüketici tercihlerinde politik müdahalelerin olmamasını savunur. Marxizm ise, 19.yy'ın ortalarında ekonominin politikaları yönlendirdiği liberal öğreti-inançlara ve klasik ekonomiye reaksiyon olarak geliştirilmiştir³. Ulusalcılık(nationalism) ve

¹ Rourke John T., International Politics on The World Stage, eighth edition, Mc Graw -Hill/ Dushkin, 2001, p.134

² Baumol William J.& Alan S. Blinder, Economics -principles and policy, Harcourt Brace Javanovich, Publishers , 1988, p.888 ve bkz Zimbalist Andrew & Howard J. Sherman & Stuart Brown, Comparing Economic Systems-A Political-Economic Approach, secon edit., Harcourt Brace Javanovich, Publishers ,p.5

³ Gilpin Robert, The Political Economy of International Relations, Princeton University Pres, 1987, p.26

liberalizm gibi, Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından 19.yy'ın ortasında geliştirilen Marxism, fikirlerin oluşumunda önemli özelliklere sahiptir. Sosyal ürünün dağıtımında; ekonomik aktiviteler ve üretimin güçleri merkezileşir. Kapitalizmde ise; üretimde özel mülkiyet ve emeğin ücret alması, ve rekabetçi piyasa ekonomisinde kâr ve kapital birikimiyle tanımlanır. Sovyetler Birliği ve Çin, Marxim'i resmi ideoloji olarak uygulamışlardır⁴.

Ekonomilerde bireyler/ajanlar, devletin ekonomik kararlarından etkilenirler. Piyasa mekanizmasına dayalı kapitalist ekonomilerde, bu; vergiler, ve sosyal güvenlik katkıları şeklinde gelirimizin büyük bir kısmının aktarılması şeklinde gerçekleşir ve bunlardaki değişiklikler harcanabilir gelirlerimizde değişimlere yol açarak ekonomi üzerindeki toplam harcamaların etkilerinin farklılaşmasına neden olur. Çalışanların büyük kısmının ücretleri, devlet için mal ürettikleri veya devlete mal ve hizmet sattıkları için devlet tarafından ödenir, bireyler sosyal güvenlik programları nedeniyle devletten gelir transfer ederler. Çocukların çoğu devlet tarafından sübvans edilen okullarda okurlar. Halk devletin yaptığı hastanelerden, parklardan, yüzme havuzlarından, yollardan, kamunun sağladığı diğer olanaklardan yararlanır, kamunun izlediği çevre ve doğal kaynaklar politikası direkt olarak halkın yaşamını etkiler. Devletin gerçekleştirdiği genişleyici veya daraltıcı ekonomik aktiviteler, dışa açık yada dışa kapalı ekonomik politikalar, ve onların sosyal amaçlar ile ilişkileri ulusal ekonomilerdeki bireylerin yaşamlarını etkiler⁵. Devletin en temel rollerinden biri, ekonomik oyunun kurallarını tesis etmek, etkilemek-zorlamaktır. Devlet bazı işleri yapar bazılarını ise yapmaz. Ve devlet faaliyetlerinin kapsamı yüzyıllar boyunca değişikliğe uğramıştır. *"Devletin bazı ekonomilerde daha fazla görev üstlenirken bazılarında daha az görev almakta olmasının nedeni nedir ve yapmak istediklerini iyi yapmakta mıdır?" tartışması yüzyıllardır siyasi, felsefi, iktisadi tartışmaların odağı olmaktadır*⁶.

Kapitalist ekonomide; mülkiyet ilişkileri istikrarının sağlanması ve bunun için hizmet verilmesi esas fonksiyonunu teşkil etmekte, bununla ilişkili olarak devletin vergi alma ve harcama yapma fonksiyonu, kaynakların dağılım etkinliğinin sağlanması, gelirin yeniden dağılımı gündeme gelmektedir⁷. Karma kapitalist ekonomide devlet; vergileme, kamu harcamaları, devletin üretime katılması, devletin direkt kontrol yapabilmesi, ücret ve fiyatlar gibi düzenlemeler (regulasyonlar), anti monopolist uygulamalar, kirlilik ve güvenlik gibi alanlarda firmaların yasal olarak kontrolü, parasal kurumların düzenlenmesi ve borçlanma politikaları ile ekonomiye müdahale araçlarına sahiptir. Sosyalist ülkelerde devlet pek çok üretim aktivitesini yürütür. Az gelişmiş ülkelerde devletin rolü, özel sermaye birikimi yetersizliğinden dolayı, özel sektör bir çok mal ve hizmeti üretmediğinden, devlet üretmek zorunda kaldığından daha geniştir. Devletin rolü farklı ekonomilerde farklılaşır. Bütün bunlar potansiyel olarak ve aktif olarak devletin aktivite alanlarının önemini gösterir.

Kamu sektörü niçin gerekmede, ekonomi niçin özel sektörün çalışmasına bırakılmamaktadır? Diğer bir deyişle *ekonominin büyük bölümü niçin "invisible hand" 'e, piyasanın güçlerine bırakılmaksızın devlet yönlendirmesinin konusu olmaktadır? Bu kısmen, politik ve sosyolojik ideolojilerin konusudur ve bu konunun sadece bir bölümüdür ve çok önemli diğer bölüm, piyasa*

⁴ Gilpin Robert, age, p.35

⁵ Atkinson A.B. & J.E. Stiglitz, Lectures on Public Economics, McGraw-Hill Book Company, 1980 p.3,

⁶ Stiglitz Joseph E., Kamu Kesimi Ekonomisi, çeviren Ömer Faruk Batirel, Marmara Üniversitesi yayın no:549- İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın no: 396, İst.1994, p.6

⁷ Atkinson A.B. and J.E.Stiglitz, age, p.5

mekanizmasının tek başına bütün ekonomik fonksiyonları icra edememesi, özel mallardan farklı olarak kamusal malların -sosyal malların- üretilmesinde piyasanın başarısız olmasıdır. Kamu politikası; yol gösterici, düzeltici, belli noktalarda sübvansö edici olarak gerekmektedir. Devletin ekonomideki büyüklüğü ise, teknikten ziyade ideolojik bir tercihtir⁸.

Devletin ekonomideki rolünü anlamak için, piyasanın; kaynakları farklı mallara, ve malları tüketiciler arasında nasıl dağıttığını, ve de bu dağıtımını yaparken içinde olduğu koşulları, dağıtımın yol açtığı durumları anlamak gerekir. Tam rekabet koşullarının organize edildiği piyasalarda, kaynakların dağıtımının etkin olduğu durumda, bu, ekonomik refahın dağılımı ile ilgili olarak toplumun bakış açısından arzu edilir bir durum olmayabilir. Bu nedenle, düşük gelirli bireylere kaynak transferleri yapılmaldır ve toplumun kaynaklarını kullanımı; kaynakların etkin dağılımı, ve gelirin adil dağılımı amaçları arasında bir trade-off (değişim oranı) gerektirmektedir⁹. Devletin ekonomide oynadığı rolün tam anlaşılması; "Pareto Optimalitesi"ne tekabül eden ekonomik etkinlik ile çoğunlukla "optimum sosyal refah" olarak adlandırılan sosyal optimalite/gelir dağılımında adalet arasındaki tefriki/farklılığa dikkatleri çeker. Pareto optimalitesi, kaynakların etkin dağılımına tekabül ederken, "sosyal optimalite", gelirin toplumda adil dağıtıldığı durumdaki kaynak dağılımına tekabül eder.

Pareto Optimalitesi; hiçbir bireyin diğerinin kötü olmaksızın daha iyi olamayacağı, ve hiçbir üretimin diğer bir malın üretiminin azaltılmaksızın yapılamayacağı durumu, etkinliği ifade eder ve "Laissez-faire"-liberalizm ile bu Pareto optimalitenin sağlanacağı umulmuştur¹⁰. "Sosyal refah optimumu"ise, toplumun ahlaki tevarüsü ile üyeleri arasında kaynaklar ve gelirin dağılımı konusundaki görüşüyle ilgilidir.

Günümüze doğru geldikçe "Laissez-faire"-liberalizm şeytanı daha açıklık kazanmış ve devletin rolü ekonomide artan eğilim göstermiştir. Piyasanın belirlediği etkinlik, adil gelir dağılımını içermemiş, rekabet içindeki dünyada nadir üretim faktörü olan kapitalin sahibi kapitalistler zengin iken, emeğin sahibi işçiler fakir kalmışlardır. Genel olarak demokrasilerde gelir dağılımı adaletsizliği tolere/göz ardı edilemez olarak kabul edildiğinden, devletlerin en önde gelen fonksiyonlarından biri gelir dağılımının iyileştirilmesi olmuş, emek arzında standartlar, çocuk emek arzına karşı geliştirilmiş kanunlar, vergileme ve devlet harcamaları ile gelirin yeniden dağılımı yoluyla daha az adaletsiz bir gelir dağılımı gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Devletler; bazıları politik, bazıları sosyal bazıları da ekonomik olmak üzere pek çok rol oynarlar. Bu rolü izlerken hükümetler pek çok politika enstrümanı kullanırlar ve bunu yaparak; kaynakları tahsis ederler, geliri yeniden dağıtırlar ve ekonomik aktivite düzeyini etkilerler. Richard Musgrave'in (1959) "Theory of Public Finance" adlı çalışmasında, devletin normatif ve pozitif rolleri arasındaki tefriki ortaya çıkarmış, devletin piyasanın çarpıklıklarını düzeltmekte ne yapabileceği, ve sosyal refahı maksimize edebilmekte piyasayı tamamlayıcı olarak ne yapabileceğini tanımlamaya çalışmıştır¹¹. Normatif role, ülkenin politik

⁸ Musgrave Richard A. & Peggy B.Musgrave, Public Finance in Theory and Practice-fifth edition, McGraw-Hill Book Company, 1989, p.7

⁹ Due John F. & Ann F. Friedlaender, Government Finance- Economics of the public finance, seventh edition, Richard D. Irwin Inc.,1981, p.9

¹⁰ Due John F. & Ann F. Friedlaender, age, p.3

¹¹ Tanzi Vito, Policies, Institutions and the Dark Side of Economics, Edward Elgar, 2000 ,p.12

bünyesinin etkisi söz konusudur ve politik kararlar kamu politikasını şekillendirir, bu nedenle de toplumun kaynaklarının kullanım şeklini belirler¹². Devletin pozitif teorisi, public choice/kamu tercihinin bir kısmını oluşturur ve organize çıkar gurupları, politikacılar, ve devlet çalışanları olarak vatandaşın çıkarları doğrultusunda hangi sıralama, eğitim, formda kamu aksiyonlarının şekillendiğini açıklamaya çalışır¹³.

Teorik olarak devletin, gerektirdiği önemli aktivitelerin çoğunu uygulamada yetersiz yaptığı izlenir. Batının piyasa orijinli demokrasilerinde, modern ekonomik düşünce devletin normatif rolünü, halk veya oy vericinin gereksinimlerine dayandırır. *"Kamusal çıkar" bu nedenle, vatandaşın veya oy vericinin çıkarlarının toplamı olarak alınır.* Hükümetler seçilerek iş başına gelmekte, ve amaçlarından biri de seçmen desteğini muhafaza etmek olmaktadır. Devletin mevcut kaynakları direkt dağıtması; bazı vatandaşların bundan yarar sağlamasını olanaklı hale getirirken diğer bazılarının yarar sağlayamamasına yol açmaktadır. *Devletin direkt kaynak kullanımından kimlerin yarar sağladığı konusu politik ekonominin çok önemli konularından birini teşkil etmektedir.* En azından teoride, halkın rasyonalitesini yansıtacağı ve önceliklerini sıralayacağından, *devletlerin önceliklerini nüfusun çoğunluğunun ulaşamadığı yararlar nedeniyle, yeniden düzenleyeceği varsayılır*¹⁴.

Normatif rolle, devletin refahın maksimizasyonuna katkısını tanımlarken pozitif rol, devletin yaptıklarını analiz eder, ilişkilerini tanımlar. Gerçek dünyada pozitif ve normatif rol arasındaki sapma büyüdüğünde, sapmanın nedenleri; idare eden ve edilenlerin çıkarları arasındaki farklılıklar; hata yapılması ve politika yapıcılarının bir kısmının yanlış anlaması, politika enstrümanları üzerindeki kontrolünün yetersizliği, ve alınan eski kararların yeni oluşturulan politikalar üzerindeki kötü etkileri gibi farklılıklar gösterir ve reformları gerektirir. Yada politik liderler refahı arttırıcı sosyal amaçları başarmayı isteseler de bu amaçlar için öğretim, eğitimleri yetersiz olabilir, ekonomi dışındaki disiplinlerden geldiklerinden ekonomik konularda yetersiz kalabilirler, yada bazıları kendi kişisel çıkarlarını kamusal çıkarlar üzerinde görmektedirler. Politikalar; onlara, dostlarına veya aile efradına, politik taraftarlarına hizmet etmekte, ülke için ise optimal sonuçlar oluşturmamaktadır. Bilindiği gibi politika yapıcılarının "rant arama" ve "rüşvet yeme" çürümüşlüğü bilinen yaygın bir olaydır¹⁵.

Ekonomik politika; politika yapıcılarının, ekonominin performansını iyileştirmek için ekonomik büyüklüklerin davranışlarını etkilemelerine yöneliktir. Devlet ekonomiye; halkının refahını arttırmak için; anahtar ekonomik değişkenlerin davranışlarını değiştirme yoluyla müdahalede bulunur. Richard Musgrave devlet aktivitelerini üç ana gurupta toplamaktadır¹⁶. *Birincisi; kaynakların etkin dağılımının sağlanmasıdır.* Kaynakların etkin dağılımını sağlanması; *tam kamusal mallar, eğitim, sağlık ve otobanlar gibi dışsallıkların konusu yarı kamusal mallar* şeklindeki, ve fiyatın marjinal maliyetin üstünde belirlendiği *doğal monopoller, oligopol* olarak karakterize edilen birkaç büyük satıcının piyasaya hakim olması gibi durumlarda ekonomide yer alarak gerçekleştirdiği devlet aktiviteleridir.

¹² **Wade L.L. & R.L. Curry, Jr.,** A Logic of Public Policy: Aspects of Political Economy , Wadsworth Publishing Company, Inc. 1970 , p.2

¹³ **Cordes Joseph J.,** Reconciling Normatif and Positive Theories of Government, AEA Papers and Proceedings, Vol.87 No.2 , p.169

¹⁴ Wade L.L. & R.L. Curry, Jr., age, p.6

¹⁵ **McKenzie Richard B. & Gordon Tullock,** Modern Political Economy- An Introduction to Economics, McGraw-Hill, 1978, p.411

¹⁶ Due John F. & Ann F. Friedlaender, age, p.5

Piyasaya müdahaleler olmaksızın kamusal malların arzı; düşük veya hiç olmadığından, ekonominin etkin olması istendiğinde, bu karakteristiklerdeki kamusal malların devlet tarafından tedarikine haklılık sağlamaktadır. Ulusal savunma; polis gücü, adalet sistemi gibi toplumun bütün bireyleri için mevcut olması gereken kamusal malların tüketici kullanım maliyetinin belirlenmesi mümkün olmadığından, ve ödeme yapılması sağlanamadığından, tam kamusal malların üretilmesinde özel sektöre uyarım sağlanamamakta, devlet faaliyetlerinin olması gerekmektedir.

Devletin ekonomide yer alması, kaynak kullanımına kumanda etmesinin sonuçlarından biri, devletin kaynak kullanımından bireylerin indirekt-dolaylı yarar sağlaması, pozitif ve negatif dışsallıklardır. Örneğin devletin otobanların inşaatına kaynak kullanması, otobanların yapımından önce yiyecek maddelerinin taşınmasında yapılması gereken taşımacılık maliyetlerinin azalmasına yol açmaktadır. Bireyler otobanları kullanmasalar da, daha ucuzlayan taşımacılık maliyetleri nedeniyle yiyecek fiyatları düşeceğinden indirekt olarak varlıklarından yarar sağlayacaklardır. *Dışsallık* olarak ifade ettiğimiz, özel ve sosyal değerler arasındaki farklılaşmanın bazı devlet müdahalelerini gerektirmesi devletin ekonomide yer almasının diğer bir nedenini teşkil eder¹⁷. Argüman, piyasanın iyi veya kötü olsun, dışsallığı nedeniyle devlet müdahaleleri olmaksızın, bu gibi malları aşırı veya düşük miktarda üreteceği yolundadır¹⁸. "*Dışsallık*" kavramıyla yakın ilişkili kamusal mallar, yarı kamusal mallardır. Bazı malların tüketim veya üretiminin yarattığı pozitif veya negatif dışsallığın, bu malların fiyatlarına yansıtılmadığının idraki, bir piyasa başarısızlığı olarak devlet müdahaleleri gereksinimini yaratmıştır. Piyasa, araştırma-geliştirme gibi pozitif ve hava, su kirlenmesine yol açan negatif dışsallığa sahip bazı malları az veya çok üretmektedir. Kişiler meydana getirdikleri negatif dışsallıkların bütün maliyetini taşımadıklarında, bu faaliyetleri aşırı miktarda yapacak, pozitif dışsallıklarda ise bireyler yarattıkları faydanın getirisini yeterince almadıklarından yetersiz faaliyette bulunacaklardır. Dışsallık, politik olarak kamu sektörünün; sağlık, öğretim (education), araştırma, taşımacılık, eğitim (training) ve daha pek çok alanda genişleyen rolünü haklı çıkarmaktadır¹⁹.

Piyasa mekanizmasının, etkin kaynak dağıtımını sağlamakta başarısız olduğu, rekabet koşullarının sağlanamadığı durumda, üreticinin piyasa fiyatını etkileyebildiği durumun başlıca üç nedeni mevcuttur²⁰. Telefon, elektrik, su, posta hizmetleri gibi doğal monopol alanlarında, etkinlik için devlet düzenlemeleri /regülasyonları veya devlet mülkiyeti gerekmektedir. Sabit üretim ve dağıtım maliyetinde büyük ölçekli işlemlerin gerekmesi, *bazı aktiviteler rekabetçi koşullar altında yapılamadığından, etkin ölçeği çok büyük olan aktivitenin sadece tek bir firma tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğinden, bu aktiviteler devlet tarafından üstlenilir, ve tüketicilerin bu ölçek ekonomisinden yararlanmaları sağlanır*²¹. Ekonomik olarak etkin üretim yapmak ve gelir adaletsizliğinin kontrol edilmesi; devlet düzenlemeleri veya sübvansiyonlarını gerektirir. *Doğal monopol*lerle ilgili politikalar hem *oligopol* hem de *monopolistik rekabetten* farklı olmasına rağmen, doğal monopol ve oligopolde, devletin müdahalesini gerektiren tam olmayan rekabetten kaynaklanan *rekabetçi olmayan*

¹⁷ Due John F. & Ann F. Friedlaender, age, p.5

¹⁸ Wade L.L. & R.L. Curry, Jr., age , p.7

¹⁹ Musgrave Richard A.&...,age, p.7,8

²⁰ Due John F. & Ann F. Friedlaender, age, p.85

²¹ **Nafziger E. Wayne**, The Economics of Developing Countries-third edition,Prentice-Hall International, Inc,1997, p.304

fiyatlama uygulamaları söz konusudur. *Devletler; özel kaynak kullanımının düzenlenmesi için piyasaları; antitröst kanunları ve kamu hizmetleri kanalıyla düzenlemektedir. Bu yolla toplumun sınırlı kaynaklarının monopolistik etkisizliklerle ve açgözlülük-hırsla israfı önlenmeye çalışılır*²².

Devletin ekonomide yer almasının ikinci nedeni, gelirin yeniden dağılımını içeren refah programları, progresif vergi sistemi gibi aktiviteler *devletin gelir dağılımında adaleti* sağlamanın yoludur. Devletin kullandığı, hem de transfer ettiği kaynakların parasal maliyetinin direkt dağıtımı, toplumun bireyleri arasında vergi yükünün dağıtımıdır. Vergi yükünün bireyler üzerinde dağılımı, politik hareketler üzerinde devasa etkilere sahip olduğundan politik ilginin konusudur. Vergilemenin düzeyi, kapsamı, devletlerin vergi politikası; gelir dağılımı adaleti ile ilgilidir. Egalitarian politikaların etkinliğinin sağlanmasının diğer bir nedeni de piyasa başarısızlıkları yükünün nüfusun içinde eşit şekilde hissedilmesini sağlamasıdır.

Piyasa başarısızlıkları; fakir nüfus üzerinde zenginlerden daha derin etkiye sahiptir. Bu gün bütün devletlerin etkinlik ve adaletin sağlanmasında sorumluluğu üstüne aldığı alanlardan biri dışallığın konusu olan *öğretim*dir. Toplumların en değerli kaynakları arasında insan kaynakları yer alır. Öğretim yapmayı arttıracak politikaların iyileştirilmesi adaletsizliği azaltmakta, ekonomik büyüme ve etkinliği arttırmaktadır. Sermaye piyasalarında aksaklığın taşıdığı anlam, fakirlerin kendileri ve çocuklarına etkin şekilde yatırım yapamayacaklarıdır. *Sağlık*, son zamanlarda kamu sorumluluğunda eğitimden önce yer almakta, ve gelir dağılımı adaletinin temel motive edicisi olarak işlemektedir. Piyasa başarısızlıklarında en azından devletin rolü; yaşam standartlarında önemli bir faktör olan işsizlik güvencesi sağlamak, özellikle yaşlılar için olmak üzere sağlık güvencesi tedarik etmektir. Bu yolla toplam çıktı ve etkinliğin artırılması söz konusu olur²³

Devletin ekonomiye müdahalesine haklılık kazandıran üçüncü faktör, işsizliği veya enflasyonu azaltarak stabilizasyonun, ve gerekli uyarımlarla ekonomik büyümenin sağlanmasına, toplum refahının artırılmasına yönelik aktivitelerdir. Piyasa ekonomileri istikrarlı yapıda olmadıklarından, toplam talepte umulmayan kaymaların neden olacağı enflasyonist, resesyonist gelişmelerin stabilize edilmesinde mali ve parasal politikalar yoluyla devlet müdahaleleri gerekebilir. Ve kabul edilebilir bir büyüme oranının başarılabilmesinde kapital birikiminin çok düşük veya çok yüksek olduğu durumlarda *devletin büyüme oranını etkileyecek, tasarruf-yatırım oranı, üretkenlik, emek gücü büyüme oranı gibi parametreleri değiştirmesi gerekebilir.*

Devletin rolü, kamusal çıkarın korunması ve artırılması/ilerletilmesi, iyileştirilmesi olarak tanımlanmakta, belli koşullarda fakirlikle mücadele edebilmek için sürdürülebilir ekonomik performansı iyileştirmeye yardım etmesi, kalkınma için endüstri, tarım gibi sektörler üzerinde kontrol sağlamanın gerekmektedir²⁴. Özellikle gelişmekte olan ekonomiler, çözmek zorunda oldukları; fakirlik, gelir dağılımı adaletsizliği, hızlı nüfus artışı, artan şehir işsizliği, durgun tarımsal yapı, kırsal kesimden şehre doğru artan göç, yetersiz bir eğitim sistemi ve eğitimde fırsat eşitsizliği problemleriyle karşı karşıyadır. Fakirliği azaltmak, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesi için; toprak reformu, varlıkların

²² Wade L.L. & R.L. Curry, Jr., age , p.8

²³ Stiglitz Joseph E., “ The Role of Government in the Contemporary World ”,age, p.32

²⁴ **Brendan Martin**, In The Public Interest?-Privatisation and Public Sector Reform,Zed Books Ltd. 1993, p.1

yeniden dağılımı, vergi sistemi yapısı, sübvansiyonlar, kırsal sosyal hizmetlerin provizyonu/sağlanması ve kırsal öğretim ve eğitim sisteminin yeniden yapılanması, iş fırsatları yaratarak şehre göçü engelleyerek şehir işsizlik problemini azaltmak, kırsal nüfus artış hızını azaltmak, düşük gelir gurubu ailelerin çocuklarına gelir kazanma fırsatları sağlamak, devlet mülkiyetli teşebbüsler ile temel gereksinimleri karşılayan ürünlerin sübvansiyonlu üretimlerinin sağlanması, özel sektörü geliştirmek için özel sektöre sübvansiyonlu girdi üretimlerinin sağlanması gibi görevleri devletin üstlenmesi gerekir. Gelişmekte olan ekonomilerde devlet; gaz, su, elektrik gibi malların, tren yolu, hava yolu ve otobüs işletmeciliği gibi taşımacılık hizmetlerinin sağlanması, ve telefon, telgraf, posta hizmetleri gibi telekomünikasyon hizmetlerinin tedariki ile büyük ölçekli imalat, inşaat, finans, hizmet, doğal kaynak ve tarım gibi anahtar sektörlerde devlet mülkiyetli teşebbüslerle aktif konumdadır.

Gelişmekte olan ekonomilerde devlet mülkiyetli teşebbüslerin büyüyen önemi; mal ve hizmetlere olan talep artışı ve devlet teşebbüslerinin ekonomik ve sosyal amaçları karşılamakta onlara olan aratan gereksinimden kaynaklanmaktadır. Genellikle sermaye piyasalarının zayıf, enformasyonun yetersiz/dağınık olduğu gelişmekte olan ekonomilerde; riskin yüksekliği, özel sermaye birikimi yetersizliği, anahtar sektörlerde devlet teşebbüslerinin yer almasına neden olmaktadır. Genellikle düşük gelir gurubu için sübvansiyonlu mal üreterek/üretim maliyetlerinin altındaki fiyatları, gelir arttırıcı etkileriyle gelir dağılımına direkt müdahalede bulunan, yada özel sektörün geliştirilmesi, özel sermaye birikiminin sağlanmasında sübvansiyonlu aramal üreten bu kuruluşlar aynı zamanda istihdam yaratan etkileriyle; *yüksek sosyal yarar sağlayan ve buldukları sektörlerde monopol gücüne sahip kuruluşlardır*, ve ekonomik kalkınmada çok önemli rol üstlenmişlerdir. Sonuç olarak ekonomik olmayan/kâr dürtüsü taşımayan nedenlerle tesis edilmektedirler. *Finansal kârlılıklarını aşan sosyal kârlılığa sahip kamu teşebbüsleri; dışsallık yaratmakta*, maliyetlerinin altında fiyat oluşturan, yönetimlerinin aşırı merkezi yapıları, bağımsız karar alabilecek kapasiteye sahip vasıflı yönetici, ve vasıflı işgücünde kronik ve ümitsiz yetersizlikleri ile devlet mülkiyetli teşebbüsler genellikle gelişmekte olan ekonomiler için ekonomik olarak felakete de neden olmakta, temel sivil hizmetlerin sınırlandırılmasına yol açmaktadır²⁵. Bu nedenle de neoklasik argüman, özel mülkiyetin daha fazla etkinlik getireceğini ve daha hızlı ekonomik büyüme sağlayacağını ileri sürmekte, *özelleştirme* önermektedir.

1980'lerin başlarında OECD ülkelerinde tarımsal olmayan istihdamda, devlet istihdamının oranı % 24 ve az gelişmiş ülkelerde % 44 (% 54 Afrika, %36 Asya, % 27 Latin Amerika), Gana, Zambia gibi bazı ekonomilerde bu oran % 70'ten fazlaydı. Devlet istihdamı ücretlerin belirlenmesinde önemli etkiye sahiptir. Az gelişmiş ekonomilerde devlet istihdamının % 85'ini, OECD ülkelerinin % 42'sini merkezi hükümet tesis etmekteydi²⁶.

Devletler; yaşam standartlarının yükseltilmesini ve yoksulluğun azaltılmasını sağlayan ekonomik büyümeyi temel amaç olarak almaktadır. İyi dizayn edilmiş finansal piyasalar; sermayenin dağılımını sağlayarak akışkanlığını ve etkinliğini arttırmakta, eğitim üzerine harcamaları arttırarak insan sermayesi oluşumunu ve de araştırmaya devlet desteğini sağlayarak teknolojik gelişmeyi

²⁵ **Todaro Michael P.**, Economic Development In The Third World, fourth edtion, Longman, 1989, p.565

²⁶ Nafziger E. Wayne, age , p.575

sağlamaktadır. Bu üç faktör; insan sermayesi, fiziki sermaye ve teknolojik gelişme sağlanması, ekonomik büyümenin asli kaynağını teşkil etmektedir²⁷.

Devlet ekonomide yer alarak vergi ödeyicilerden; tarım veya sanayi gibi bazı kesimlere, sübvansiyon şeklinde parasal gelir transferinde bulunur. Devlet kaynakları yönlendirmekte, devlet tarafından dağıtılan kaynakları/sübvansiyonları alanlar bunları nasıl kullanacağına karar vermektedir. Sübvansiyonların aktarıldığı sektörlerin güçlenmesi, sektörde gelir düzeyinin artmasına, sektörün ekonomik büyümesine katkıda bulunması, ihracat rekabet edebilirliği kazanması amaçlanır. Devletin yine sosyal güvenlik mekanizmasıyla gelir transferi yapması, hem gelir dağılımının daha adaletli olmasını sağlarken aynı zamanda toplam talebin istikrar kazanmasını mümkün kılar.

Son zamanlarda dikkatler devlet sorumluluğunun çok açık olarak görülmediği *piyasa başarısızlıklarına odaklanmaktadır.* Piyasa başarısızlığının yaygın olması, devletin her türlü başarısızlığı düzeltmediğini göstermektedir. Ve politik ekonomi dikkate alınmasa bile, ne yapılabileceğini bilebilmek için nadiren ekonominin yapısıyla ilgili yeterli istatistiksel bilgi mevcuttur. Piyasaların olmaması yada aksak piyasalar, devlet aksiyonlarına gereklilik sağlar. Devletin rolü ile ilgili çalışmalar, niçin piyasanın başarısız olduğu yada piyasa yokluğunun nedenine ve devletin piyasa oluşturulmasında müteşebbis rol üstlenmesi gereğine götürür²⁸. *Tam olmayan bilgilenme*, güçlü performansa sahip emek, sermaye ve de ürün piyasalarında ahlaki tehlike ve zit seçim problemine yol açar. Bilgilenmenin tam sağlanamadığı bir çok durum da, direkt devlet müdahalelerine gereklilik yaratır.

Kalkınmanın temellerinde gelişmiş teknolojiyi içeren ekonomiye transformasyon/ dönüşüm yatar. Gelişmiş modern kapitalist ekonomilerin tanımlanmasında güçlü bir *teknolojik değişme* vurgulanır. Önemli dışsallıklar yaratan araştırmanın(R&D), özellikle kamusal mallar için piyasanın yatırım seviyesinin düşük olduğuna inanılır.. Devletin kazanç elde eden özel sektör gibi piyasada yer almaması gerektiği tartışmasına, devletin teknolojiyi destekleyip desteklememe tartışmasına rağmen, bazı ekonomilerde devletin R&D'leri büyük oranlı desteklemesi, ekonomilerin gelişmesini hızlandırması, devletin bu alanlardaki desteğine açıklık sağlamaktadır.

Bütün dünyada *finansal piyasalar* büyük kırılganlıktadır. Başarısızlıkları; sadece ekonomik büyümenin aksamasına, ekonomide kamu teşebbüslerinin yer almasına değil, etkiledikleri bireylerin yaşamlarında ıstıraba, sefalete neden olmaktadır. Finansal kurumlara güven eksikliği, ekonomide bu sektörün fonksiyonu olan nadir sermaye kaynaklarının dağılımını sağlamasını engelleyebilir. Finansal kurumların güvenilirliğinin güçlendirilmesi için yapılan düzenlemeler, bu yaşamsal sektörün etkinliğini arttıracak, ekonomik büyümeye hizmet verecektir. Bu gün devletlerin büyük çoğunluğu bu sorumluluğu üstlenmektedir.

Politik liderler refahı arttırıcı sosyal amaçları başarmayı isteseler de bu amaçlar için eğitim/öğretimleri yetersiz olabilir, bir bölümü de ekonomi dışındaki disiplinlerden geldiklerinden ekonomik konularda yetersiz kalabilirler. Bazıları da ekonominin nasıl işlediği ve nasıl işlemesi gerektiği konusunda ayırıcı/yanlı görüşte olabilir, yada bazıları kendi kişisel çıkarlarını kamusal çıkarlar

²⁷ Stiglitz Joseph E., "The Role of Government in the Contemporary World", age, p.30

²⁸ Stiglitz Joseph E., "The Role of Government in the Contemporary World", age, p.28

üzerinde görmektedirler²⁹. Politikalar; onlara, dostlarına veya aile efradına yada politik taraftarlarına hizmet etmekte, ülke için ise optimal sonuçlar oluşturmamaktadır. Bilindiği gibi politika yapımcıların "rant arama" ve "rüşvet yeme" çürümüşlüğü bilinen yaygın bir olaydır. Politikanın sonuçlarının alınması zaman alabilir³⁰. Ayrıca devlet geçmiş politika uygulamalarının sonuçlarından etkilenir. Önceki hükümetlerin aldığı politika kararları, devletin cari ekonomik rolünü belirlemeye devam eder ve cari/mevcut devletin davranışlarını sınırlar. Ve geçmiş politika kararları, hükümetin, cari politika yapımcılarının tercihleri dışında farklı bir rol üstlenmelerine neden olur. Kamu sektörü maaşları düzeyi, ücret hakları, kamu mesleğinde kalabilme hakkı, vergi uyarımları, belli gurup ve sektörler sübvansiyonlar gibi kararlar uzun dönemli sonuçlarıyla etkilerini sürdürürler..Gerçek, hükümetlerin belli amaçlarla planlama yapma hürriyetlerinin olmadığıdır. Cari ekonomik politika bu nedenle çoğunlukla geçmiş hükümet kararlarının esiridir. Bu politikalarından yarar sağlayanlar, reformlar kamu çıkarına da olsa karşısında olacaktır. Mevcut hükümetler çoğunlukla önceki hükümetlerin yarattığı ekonomik problemlerle uğraşırlar ve bunlarla suçlanırlar.

Devletin Ekonomideki Büyüklüğü

Devletin insan yaşamı üzerindeki etkileri karmaşık ve herhangi bir organizasyonel yapıdan çok daha devamlıdır. Modern Avrupa devlet organizasyonları 1453'te Yüzyıl Savaşları sonu ile 1559'da Habsburg-Valois Savaşları arasında ortaya çıkmıştır³¹. Yönetimsel merkezleşme; 1453'ten çok daha önce, feodal monarşiler olarak başlamakla birlikte "Renaissance" yeni sanat ve mimarisıyla fiziki oluşumlar kadar yeni egemenlik kurallarını da belirlemiş, sağlamıştır. *Renaissance devleti* olarak tanımlanan *politik düşüncenin yeni formu* Niccolo Machiavelli ve Thomas More tarafından yaratılmıştır³². *Ulus ve uluslararası kavramı, kapitalizm ve moderniteyle birlikte büyüyen önem kazanmıştır*. 16.,17.yy'larda bugünkü anlamıyla ulus devlet, gelişmesinin ilk safhalarındaydı. İspanya, İngiltere, Fransa, Portekiz modern anlamda belli derece devlet olma başarısı sağlamışlardır. Kıta Avrupasında bu periyottaki devletlerin çoğu modern anlamda ulus devlet değil, çok etnik gurupların olduğu imparatorluklar, ve mini-devlet monarşilerdir. Bugün uluslararası devlet sisteminin temelini tekabül eden "Treaty of Westphalia(1648)" ulus-devlet öncesi monarşiler tarafından imzalanmıştır³³. Westphalia fikri, egemenliğin halka ait değil yöneticilere ait olduğunu düşünür. Amerika'nın bağımsızlık deklarasyonu ve Fransa'nın insan hakları deklarasyonu ise insanların eşitliği ve vatandaşlık kavramı üstünde tesis edilmiş, amaçlanmıştır.

Modern tarihin 500 yıl içinde ortaya çıktığı ulus devletin, kimliğinin ve ulusal kültürün geliştiği görülmektedir. Dünya cari politik sisteminin şekillenmesi 15.yy'da başlamış, politik otoritenin odağı

²⁹ **McKenzie Richard B. & Gordon Tullock**, Modern Political Economy- An Introduction to Economics, McGraw-Hill,1978, p.411

³⁰ **Edgemand Michael R.**, Macroeconomics-theory and policy, third edition, Prentice Hall., 1987, p.196

³¹ **Rice Jr. Eugene F. And Anthony Grafton**, The Foundation of Early Modern Europe,1450-1559, second edition,W.W.Norton & Company,1994, p.114 ve bkz **Jenkins Brian**, "The Europe of Nations and Regions" ed.by Sakwa Richard & Anne Stevens, Contemporary Europe, Palgrave, 2000, p.49, 50

³² Rourke John T.,age , p.26

³³ **Shaw Martin**, Theory of Global State-Globality as an Unfinished Revolution, Cambridge University Pres, 2000, p.30 ve bkz. **Wallerstein Immanuel**, "States? Sovereignty?-the dilemmas of capitalists in age of transition", States and Sovereignty in the Global Economy, ed.by David A. Smith, Dorothy J. Solingen and Steven C. Topik, Routledge 1999, p.23

olarak *devletlerin ortaya çıkışı*; baronluk, dükalık ve prenslikler gibi küçük feodal birimlerin zayıflaması, Venedik gibi şehir devletlerinin; otonomi, ve politik yaşamsallığını sürdürememesi sonucunda entegrasyon sürecinin başlaması, bir gurup teknolojik değişme ve ekonomilerin güçlerinin azalması, kralların yeterli gücü kazanmalarıyla söz konusu olmuştur³⁴. Endüstriyel kapitalizm Avrupa'da, modernitenin endüstriyel öncesi safhasından tevarüs eden rekabetçi devlet sistemleri içinde ortaya çıkmış, Kapitalizmin gelişmesi dünyaya yaygın bir ekonomik sistem içinde olmuştur.. 20.yy ideolojisi olarak Batı kapitalizmi ve Sovyet komünizmi yayılmış, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması kadar bu dönemin temel kültürel mirası, "ulus devlet" olmuştur. *Antony Giddens, yasal düzeninin; kontrata dayalı haklar ve yükümlülüklerin merkezileştirilme ve korunması ve parasal sistemin koordine edilme ve devlet gücüyle yaptırım uygulanması ve merkezi olarak uygulanan vergileme sistemiyle ulus-devletin oluştuğunu* ifade eder³⁵.

Ortaçağ düzeninde aynı topraklarda birkaç feodal yönetici, güç kullanabilir ve vergi toplayabilirdi.Yöneticiler arasındaki çatışma, "gücün kullanıma monopolü"nü gelişimine yol açmış, finansal kaynaklar devletin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Nihai olarak hukuk sistemi, ona eşlik eden sosyal düzen, bireysel hürriyetler, refahın büyümesini sağlayan devlet-refah devleti, olarak ifade edilmiştir³⁶. Devletin savunma sistemi; dış müdahalelere, tehditlere ve kendi vatandaşlarının yarattığı huzursuzluklara karşı koruma sağlar. Devlet gücü muammasında; değişik boyutlarda olmak üzere; barış gibi temel sosyal değerler, bireysel hürriyet, politik kendi kendine yeterlilik, sosyal refah, modern devletin belirleyicileri olmaktadır³⁷.

Ulus devletlerden biri olarak İngiltere, 19.yy'da merkez bankasını tesis ederek, kara ve tren yolları inşa ederek posta servisi, toprak mülkiyeti- şirket hukuku- sendikaların düzenlenmesi, sağlık hizmetleri, eğitim- okul sistemleri, hukuk ve düzen, hapisaneler, polis gücü, ordu, deniz gücü tesis etti, İngiltere, 19.yy sona ermeden; sağlık, eğitim, refah hizmetleri, posta hizmetleri, kamusal dışsallıkların iyileştirilmesi ve sağlanması gibi ekonomik ve sosyal anahtar rolleri, kolera, dizanteri gibi sudan kaynaklanan hastalıkların ortadan kaldırılması için su arzında kamu hizmeti üstlendi,. deniz aşırı yatırımlarını korudu, ve devlet bir koloni ağına sahip oldu³⁸. Bunların bir kısmı nightwatchman/bekçilik olmakla birlikte devlet tarifelerle endüstrilerini korudu, ulusal endüstriler, sağlık ve eğitim sistemlerini, bugün refah devleti olarak isimlendirdiğimiz emeklilik ve sosyal güvenlik sistemini oluşturdu³⁹. Örneğin Hollanda'da da İngiltere'de olduğu gibi ulus bilincinin erken modern dönemlerde gelişmesine rağmen modern ulusalcılığın prototipi Fransız Devrimi ile ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Avrupa'nın modern ulus-devletleri bir ondokuzuncu yüzyıl geç dönemlerinin olayıdır. Ve modern devrimin bir ulusal hareket olduğunun vurgulanması önemlidir.

³⁴ Rice,Jr. Eugene F. And Anthony Grafton, age, p.140

³⁵ **Antony Giddens**, The Nation-State and Violence -Volume Two of A Contemporary Critique of Historical Materialism, Polity Pres, 1996, p.148

³⁶ **Zürn Michael and Stephan Leibfried**," A New Perspective on the State-1.Reconfiguring the national constellation", Transformations of the State, ed.by Stephan Leibfried and Michael Zürn, Cambridge University Pres 2005, p.5

³⁷ Zürn Michael and Stephan Leibfried, age, p.5

³⁸ , Brown Michael Barratt, age, p.289

³⁹ Brown Michael Barratt, age, p.290

19.yy'ın sonlarından itibaren devletten, laissez-faire(liberal) ekonomide nightwacman /bekçiliğin ötesinde farklı amaçlar beklendi. Devletin refah boyutu- müdahaleci devlet kavramı gelişti. Devlet; endüstriyel sağlık ve güvenlik, şehir ve ülke planlaması, bilgi gelişiminin sağlanması gibi düzenleyici görevler üstlendi. 19.yy'ın sonlarında refahın toplumun bireyleri arasında adil dağıtımı, bunun devlet tarafından gerçekleştirilmesi beklendi. Endüstriyel devrimle birlikte çalışan sınıflar "adaletsiz gelir dağılımı"na katlanmakta gönülsüz oldular. *Modern refah politikaları yürütüldü, gelirin piyasa tarafından dağıtımı devletin sponsor olduğu ikincil politikalarla düzeltildi.* Bir çok durumda toplumda refahın birincil dağılımı; toplu ücret pazarlıkları, minimum/asgari ücret uygulaması, ve vergi sistemi gibi devlet düzenlemeleriyle yürütüldü⁴⁰. *1945'ten sonra refah devletin Keynesyen versiyonu; devlete; sürekli ekonomik büyümenin sağlanması, ekonomik istikrar, tam istihdam gibi ilave sorumluluklar yükledi.*

Devletin cari rolü, kısmen veya büyük oranda tarihsel gelişmeler tarafından şekillendirilmektedir. Bir çok endüstriyel ülkede; Büyük Depresyon, büyük savaşlar ve komünizm tehlikesi gibi geçmiş hükümetleri zorlayan belli olaylar, politikalardan etkilenilmiş, *gelişmeler doğrultusunda devletin rolünde değişiklikler oluşturulmuştur.* Bir çok gelişmekte olan ekonomide devletin ekonomik rolü "yabancı iktidarların kolonileri olma" deneyiminden etkilenmiş, ve bu ülkelerde *pek çok büyük teşebbüs*, kolonyal iktidarlardan bireylerin ellerinde olduğu için bağımsızlık döneminde *millileştirilmişlerdir.* Kamu sektörünün büyümesi ve iyileştirilmesi gerekmiş, kolonyal yönetimden çıkmış olan ekonomilerin bütün sınıfları için görev yüklenmiştir. Vatandaşlar daha fazla öğretim (education), sağlık, su, kamusal ev edindirme hizmetleri isterken ortaya çıkan iş imkanları, daha iyi elektrik arzı, iletişim, taşımacılık, eğitim(training), kredi kolaylıkları gerektirmektedir. Böylece mevcut yapı genişletilmiş, sosyal hizmetlerin, kamusal dışsallıkların, deniz aşırı ticari ve üretken aktivitelerin yürütülmesi için yenileri yaratılmıştır. Kolonyal yönetimden çıkan ülkelerin politik bağımsızlığını ekonomik olarak pekiştirmek istemeleri de problemin diğer kısmını oluşturmaktadır. Pek çok Afrika ülkesi eski kolonyal ustalarından; maden şirketleri, tarımsal alanlar, çeşitli finansal kurumlar şeklinde ekonomik altyapıyı tevarüs etmişlerdir. Yeni hükümetler yabancı emperyalistleri dışarıda tutmak için bu şirketlerin kontrolünü devlete geçirmişlerdir. Bu kurumlar milli gelirin ve yatırım politikalarının kontrol edilmesinde temel gücü teşkil etmektedirler. Eski kolonyal ülkelerin kamu sektörünü genişletme veya oluşturmasının diğer bir önemli nedeni Kuzey'de uygulanan politikaların benzerini uygulamak istemeleri, piyasa güçlerinin ve özel sermayenin ekonomik ve sosyal sürecin dağıtılmasında başarısız olmasıdır. Latin Amerika'da 1930'dan 1970'e kadar devlet mülkiyetli teşebbüslerin büyüklük ve sayıları arttırılmıştır. Devletçiliğin yayılmasının başlıca nedeni, Büyük Depresyon'dur.. En azından ABD ve Avrupa'da Latin Amerika'daki gibi, problem büyük ölçekli müdahalelerle kontrol edilmeye çalışılmıştır⁴¹. Kamusal finansmana adım atan pek çok ülke, bunu; özel firmaların materyal ihtiyacını giderilmesi, iş yaratılması için yapmışlardır. Kamu teşebbüslerinin tesisi çoğu zaman dağıtım amaçlarının izlenmesinde bir enstrümandır.Kamu teşebbüsleri istihdamı yaratmakta veya korumakta kullanılır. Devletin ekonomideki rolü ortalama olarak endüstriyel ülkelerde gelişmekte olan ülkelere iki kere büyüktür.⁴²

⁴⁰ Zürn Michael and Stephan Leibfried, age, p.9

⁴¹ **Martin Brendan,** In the Public Intrest ?-privatisation and public sector reform, Zad Boks in association with Public Sevcies International, 1993, p.17

⁴² Tanzi Vito, age, p.15

20.yy'da Devletin Rolünün Genişlemesi

Devlet kavramının ortaya çıktığı zamanlardan beri konuyla ilgili hakim görüşte kaymalar yaşanmıştır. Fakat II.Dünya Savaşı'ndan sonra iki önemli kayma söz konusudur. I.Dünya Savaşı döneminde *laissez faire* doktrininin reddi yönünde yaygın davranış, savaş arası dönemde doktrinin çöküşüyle sonuçlanmış ve devlet aktivizmi üzerinde yaygın bir konsensus oluşmuştur⁴³. *Laissez faire* kapitalizminin çöküşüyle birlikte 1960'lar, yaygın bir konsensusun olduğu "karma ekonomi", alternatif olarak modern kapitalizm veya organize kapitalizmin yıllarıdır.. Fakat bu yeni konsensus 1970'lerin sonlarıyla birlikte dramatik bir dönüşüm göstererek karma ekonomiyi sonlandırmış, ve yeniden piyasa prensiplerini hayata geçirerek *neo-liberal* düzeni hayata geçirmiştir. 18.yy'da klasik Merkantilizm devletin ticaret ve sanayiye geliştirmek için ABD gibi gelişen ekonomilerde ekonomide aktif rol almasını içerir⁴⁴. Modern iktisadın kurucularından kabul edilen 19. yy klasik iktisatçıları; Adam Smith, John Stuart Mill, David Ricardo, kamu sektörünün rolünün küçük olmasından yanadırlar⁴⁵. Genel olarak devletin rolünü; hukukun ve düzenin sürdürülmesi, ülkenin savunulması, temel kamusal çalışmaların sağlanması ile sınırlandırırılar. Liberalizm, 18.yy Avrupa'sını karakterize eden "devlet müdahalesiyle piyasanın çalışmasının sağlanması"na, yani merkantilizme reaksiyondur. 19. yy'da devletin rolü çok daha sınırlı olma eğilimindedir. Örneğin endüstriyel ülkelerin çoğunda kamu harcamaları GSYİH'nın % 10'u civarında ve ekonomik felsefe "laissez-faire" dir⁴⁶. Bununla birlikte bütün 19.yy iktisatçılarının aynı şekilde düşünmedikleri, etraflarındaki büyük gelir adaletsizliğinden, işçi sınıfının yaşadığı yoksulluktan, işsizlik sorunlarından etkilendikleri, Karl Marx, Sismondi, Robert Owen gibi sosyal kuramcıların toplumun yeniden yapılanması için kuramlar geliştirdikleri görülür. Bireyler arasında adil gelir dağılımını vurgulayan Marksist ve Sosyalist düşünce, piyasa ekonomileri hükümetlerinin üzerinde güçlü bir baskı yaratmıştır.

II.Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da, önemli farklılığa sahip iki kalkınma modeli izlenmiştir. Biri Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan, kumanda devletidir ve Merkezi ve Doğu Avrupa'ya uygulanmıştır. Aynı zamanda Avrupa devletlerinin çoğunda ve İskandinav ülkelerinde, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda'da, konsensusun olduğu sosyal demokratik hakların teessüsü için, demokratik programların yapılandırılması amacıyla güçlü ve büyük kamu sektörü geliştirilmiştir. Avrupa'nın ekonomik olarak devlet planlamasına önem verilerek yeniden canlanması, ve 1950'ler 1960'larda gösterdiği gelişme Latin Amerika'da da benzer davranışları teşvik etmiştir⁴⁷. Latin Amerika'da ülkeler, devletin yönettiği; devlet eliyle sanayileşme ve yüksek oranlı devlet korumacılığını

⁴³ **Chang Ha-Joon**, "An institutionalist perspective on the role of the state: towards an institutionalist political economy"-Institutions and the Role of the State, edit.by Leonardo Burlamaqui, Ana Célia Castro and Ha-Joon Chang, Edward Elgar, 2000, p.3

⁴⁴ **Hamilton Alexander**, "Exerpts From Report on Manufacturee" International Political Economy-State-Market Relations in the Changing Global Order, edit.by C.Roe Goddard, John T. Passé-Smith, John G. Conklin, Lynne Rienner Publishers, 1996, p.75

⁴⁵ Due John F. & Ann F. Friedlaender, age, p.2

⁴⁶ Tanzi Vito, age, p.16

⁴⁷ Martin Brendan, age, p.19

içeren içe-dönük orijinli (ISI- import substitution) kalkınma politikası izlenmiştir⁴⁸. 1950-1980 yılları arasında Latin Amerika, endüstriyel ülkelerden daha hızlı fakat Doğu Asya ekonomilerinden daha yavaş büyümüş, büyümeye çarpılmış gelişmenin eşlik etmesi, uzun dönemli sürdürülebilir bölgesel stratejileri çökertmiş, aşırı korumacılık, genelleştirilen devlet korumacılığı rant arama aktivitelerini (rent-seeking) teşvik etmiş ve değişen dünya koşullarına reaksiyon gösteremeyen, uyum sağlayamayan katı ekonomik yapı oluşumunu yaratmıştır. Diğer yandan bir çok ülkede borçların kamu bütçesi üzerinde artan yükü ve etkinsiz vergi sisteminin devletin sosyal hizmetleri etkin şekilde sağlama gücünü azaltması, gelir dağılımı adaletsizliğinin artmasıyla sonuçlanmıştır. 1970'lerin sonuyla birlikte dünyada da gelir dağılımında bozulma artmış, 1973 ve 1979 petrol şoklarından sonra Latin Amerika'nın kalkınmayı sürdürememesi, daha fazla oranda borçlanmaya gidilmesine, gelirlerinin harcamalarını karşılayamamasına, daha çok sayıda ülkenin enflasyonist finansmana gitmesine, borç krizine neden olmuştur.

II.Dünya Savaşı'ndan sonra Latin Amerika'nın izlediği politikalara kontras olan, 1960'ların sonlarından itibaren Hong-Kong, Güney Kore, Singapur gibi Doğu Asya'da gelir dağılımının daha adaletli olduğu bir gurup ekonominin izlediği, Latin Amerika yılda %1, OECD ülkeleri %3 büyürken %5.5'luk hızlı bir ihracata dayalı büyümenin sağlandığı politikaların uygulanmasına geçilmiştir⁴⁹. Bununla birlikte Doğu Asya mucizesi, devlet müdahalelerini, Ortodoks Neo-klasik ekonomik liberalizmin parçası olmayan diğer politikaları içerir, ve Bretton Woods'un iki kurumu Dünya Bankası ve IMF'nin ilişkili olduğu gelişmekte olan ekonomilere önerdiği postliberal modelden farklılık gösterir.

Kore⁵⁰ ve Tayvan alışılmamış bir liberal ticari rejim uygulamamışlardır. Kamu sektörleri alışılmadık ölçüde geniş değildir ve hükümetler politikalarını, stratejik, spesifik endüstrilerin başarılarını sağlayacak; sübvansiyonlar, kredi hedeflemeleri, mali ayrıcalıklar, kâr fonksiyonunu değiştiren korumacılıklar, hedeflenen sektörlerle kaynak aktarımlarıyla gerçekleştirmişlerdir⁵¹. Kore ve Tayvan'ın, bir *laissez-faire* olayı olmadığı, devletin ekonomide aktif rol aldığı, bunu; eğitim gibi kamusal malların tedarikine odakladığı, ve devlet politikalarının biraz fiyatları çarpıttığı, piyasaların değişimini bloke ettiği ve bunların serbest piyasa ekonomisini yürürlüğe sokmak için olduğu söylenebilir. Hong Kong hariç Uzak Doğu ekonomileri; G.Kore, Tayvan, Japonya'nın büyümeyi yaratan piyasa kapasitesinin iyileştirilmesine yönelik devlet müdahaleleriyle "export promotion"- ihracatın ilerletilmesi stratejilerini uyguladığı gözlemlenir. Doğu Asya mucizesi, hızlı kalkınma olasılığını aşikar hale getirmiş, piyasa ekonomisinin değil, yönetilen piyasa yaklaşımının sonucu olduğu görülmüştür⁵².

20.yy'da ekonomide, devletin rolünde tedrici fakat büyük bir genişleme görülmüştür. Bu, kamu harcamalarının GSYİH'nin oranı olarak büyümesi verilerinden aşikar olarak görülür. Endüstrileşmiş

⁴⁸ **Edwards Sebastian**, Crisis and Reform in Latin America- from despair to hope, Oxford University Press, third printing 1996, p.41

⁴⁹ **Isaak Robert A.**, Managing World Economic Change-International Political Economy, second edition, Prentice Hall International Editions, 1995, p. 201

⁵⁰ Geniş bilgi için bkz. **Kim Kihvan**, The Korean Economy-Past Performance, Current Reforms, and Future Prospects, Korea Development Institute, 1985

⁵¹ **Wade Robert**, "Resolving the State-Market Dilemma in East Asia"- The Role of The State in Economic Change, edited by Ha-Joon Chang and Robert Rowthorn, Clarendon Press, 1995, p.116

⁵² **Todaro Michael P.**, Economic Development in the Third World- fourth edition, Longman, 1989, p.428-435

lkeler için bu oran ortalama olarak 1913'te % 12'den 1995'te %45 'lere büyümüştür. Hem politik hem de ideolojik faktörler bu büyümeye yardım etmiştir.

I.Dünya Savaşı sonrası, Keynes'in kitabı "The end of Laissez- Faire " ı yansıtan Şekilde, Büyük Depresyon nedeniyle uygulanan genileyici devlet harcama politikaları dalgaları ve pek çok Avrupa devletinin sosyal güvenlik sistemini uygulamaya balamaları nedeniyle devletin rolü değişmeye balamı, ve *kamusal teşebbüsler istihdamın maksimize edilmesinde, gelir dağılımının iyileştirilmesinde, özel sermaye birikiminin oluşturulmasında kullanılmış*, Büyük Depresyon laissez-faire'nin büyük bir başarısızlığı olarak grlmtr⁵³. Harcamalar bütün ülkelerde arttırılmış, Kanada, Almanya, Japonya, Hollanda ve İspanya'da % 40'ları açmıştır. 1937 ile birlikte "minimal devleti" tanımlayan "laissez-faire" politikaları büyük oranda görülmez olmuş, ortam refah devletinin büyümesine uygun hale gelmitir⁵⁴. A.B.D' yi de içine alan pek çok ülkede eyalet veya lokal düzeyde aktivitelerini icra eden geniş bir ulusal devlet vardır.

II.Dünya Savaşı'nın ardından tesis edilen Bretton Woods Sistemi, adını 1944'te Bretton Woods-New Hampshire'da yapılan, kırkdört ülkenin katıldığı toplantıdan almıtır⁵⁵. İki Dünya Savaşı'nda kaybedilen insan sermayesi, para ve fiziki sermaye, ve savaşların çıkışının ekonomik nedeninin serbest dış ticarete oluşan tıkanma olması, bu toplantının temel amacının "global ekonomik sistemin serbest ticarete dayandırılması" olmuş, yeni bir dünya düzeni oluşturulmuştur. Altına sabitlenmiş dolar, dolara sabitlenmiş diğer ülke paraları Şeklinde Bretton Woods döviz kuru sistemi tesis edilmiş, ve 1971'e kadar sürmüştür. International Monetary Fund/IMF/Uluslararası Para Fonu Aralık 1945'te kısa vadeli demeler dengesi sıkıntısına den ülkelere fon sağlamak için tesis edilmiştir. Diğer bir kurum, International Bank for Reconstruction and Development/ IBRD, yani World Bank, adından da anlaşılacağı gibi savaşta tahrip olmuş Avrupa devletlerinin yeniden imarı ve gerektiğinde dünyanın diğer kısımlarındaki ülkelerin kalkınmalarında gerekli fonları sağlayacakları banka olarak kurulmuştur. 1948'de GATT/The General Agreement on Tariffs and Trade tesis edilmiş, temel amacı; ticaretin serbestleştirilmesi, bu nedenle de tarifelerin azaltılması ve diğer ticari bariyerlerin eliminasyonu olmuş, kademeli olarak serbestletirilmeye dayanan, yeni dünya düzeni. tesis edilmiştir. Son elli yılda Singapur, Hong Kong, Tayvan gibi bazı fakir lkeler Portekiz, İspanya gibi eski kolonyal gçlerden daha zengin hale gelmilerdir⁵⁶. Gelişmiş Kuzey gelişmesine devam etmiş, gelişme periyodunun yalnızca Afrika'da kesintilerle devam ettiği görülmektedir. 1980'lerde Avrupa'nın sermaye hareketlerini, EEC'nin yönlendirmesi doğrultusunda liberalize ettiği grlmektedir⁵⁷. Aralık 1991'de Maastrich'te Avrupa Birliği yeni anlaşmasında kabul edilmiştir..

⁵³ **Friedman Milton**, The Counter-Revolution in Monetary Theory, Published The Wincott Foundation by the Institute of Economic Affairs 1970, fifth impression 1983, p.7-9

⁵⁴ **Vito Tanzi and Ludger Schuknecht**, The Growth of Government and the Reform of the State in Industrial Countries, Social Inequality, values,growth,and the state, editor: Andres Solimano, The University of Michigan Press, 1998, p.174

⁵⁵ Chacholiades Miltiades, age , p.492

⁵⁶ **Lateef K. Sarwar**, The World Bank: Its First Half Century- International Political Economy-state, market relations in the changing global order, edited by C.Roe Goddard, John T.Passé-Smith ,John G.Conklin, Lynne Rienner Publishers,Inc.,1996 ,p.292

⁵⁷ **Bakker Age F.**, The Liberalization of Capital Movements in Europe-The Monetary Committee and Financial Integration 1958-1994, Kluwer Academic Publishhers, 1996 , p.1

GATT ticari görüşmelerinin sekizinci roundu veya Uruguay Round'da; Amerikan GSMH'sının % 70'inin finans ve diğer hizmetlerden oluşması, Amerikan tarımının ciddi güçlükler içinde olması ABD'nin daha önce olmadığı gibi ticareti genişletme, tarımda sübvansiyonları azaltma, finansal hizmetlerde olduğu kadar entelektüel mülkiyet haklarının korunmasını da içermeye yönelik teşebbüsleri sonuca bağlanmıştır⁵⁸. Diğer ülkeler ABD taleplerinin arkasındaki tehlikenin farkındadırlar. 1980'lerde uluslararası ticarete yaşanan global dönüşüm, serbestleşme, yeni korumacılığa yol açmış, ve **oligopolistik rekabet ve stratejik ticaret politikalarının** önemini arttırmıştır. Karşılaştırmalı üstünlüklerde artan öneme sahip teknolojik üstünlüğün yayılarak kaybedilmesinin önlenmesi kadar askeri güvenlik nedeniyle de ABD yüksek teknolojisinin korunmasına öncelik vermekte, ABD şirketlerinin entelektüel rekabetçi monopol pozisyonlarını korumalarını, entelektüel korsanlığa karşı korunmalarıyla gelirlerini de korumaları için de gayret sarf etmekte, bunu entelektüel mülkiyet haklarını(IPR) uluslararası koruma altına alarak garantileme yoluna gitmiştir⁵⁹.

Uluslararası ticari görüşmeler ve yasal düzenlemeleri içeren GATT organizasyonunun yerini çok taraflı ticari rejimin tesisinde yeni bir süreç, Dünya Ticaret Örgütü-WTO almıştır. WTO'nun yaratılmasıyla devletler ticari sistemin liberal yönde geliştirilmesinde, kurumsal çerçevenin oluşturulmasını sağlamışlardır⁶⁰. WTO'nun kurulması, Ticaret Bakanları tarafından Marrakesh konferansında 15 Nisan 1995'te 125 üye tarafından imzalanarak kabul edilmiştir⁶¹.

Devlet müdahalelerinin yol açtığı çarpıtıcı etkinin sonucu Latin Amerika ülkelerinin ekonomik liberalizasyon uygulamalarını, 1980'lerin ikinci yarısı ve 1990'larda artan sayıda gelişmekte olan ülke izlemiştir⁶². 1980'lerin ikinci yarısı ve 1990'ların başlarında görüşün genişlemesi konsensusa ulaşılmasına neden olmuş, "**Washington Consensus**"u olarak adlandırılmıştır⁶³. Latin Amerika'da devletin yönettiği kalkınma ve içe-dönük orijinli güçlü devlet müdahalelerini destekleyen hakim görüş, yerini; rekabete, piyasa orijinine, açıklığa, piyasa güçlerine, makroekonomik dengeye, ve toplumun fakir kesimlerini hedefleyen sosyal programlara dayanan yeni bir paradigmaya bırakmıştır⁶⁴.

1973 Arab-İsrail Savaşı'nın ardından OPEC(Petrol İhraç eden Ülkeler Organizasyonu) petrol fiyatlarını dört kat arttırmıştır⁶⁵. Ve sağlanan fonlar Üçüncü Dünya'nın petrol ithal eden ülkelerinin

⁵⁸ Isaak Robert R, age, p.124

⁵⁹ **Spero Joan**, "International Trade and Domestic Politics"- International Political Economy-state-market relations in the changing global order edit.by C.Roe Goddard, John T.Passé-Smith, John G.Conklin, Lynne Rienner Publishers,1996, p.375

⁶⁰ **Conklin John G.** , "From GATT to the World Trade Organization : Prospects for a Rule-Integrity Regime"- International Political economy-State Market Relations in the Chancing Global, edited by C.Roe Goddard, John T. Passé-Smith, John G.Conklin, Lynne Rienner Publishers, 1996 ,p.382

⁶¹ **Blakeney Michael**, Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights : A Concise Guide to The Trips Agreement, London Sweet & Maxwell , 1996 , p.37

⁶² **Agénor Pierre -Richard, Peter J.Montiel**, Development Macroeconomics, Princeton University Press,1996, p.477

⁶³ **Nonneman Gerd**, "Economic Liberalization: The Debate" Political and Economic Liberalization-Dynamics and Linkages in Comparative Perspective ed.by Gerd Nonneman, Lynne Rienner Publishers, 1996

⁶⁴ Edwards Sebastian, age, p.41

⁶⁵ Williamson John and Chris Milner, age , p.11

petrol ithalatlarının finansmanına gitmiştir⁶⁶. Borçlu ülkeler kalkınmalarında ucuz kredilere dayandığından ve bunların nihayete dek süreceğini zannettiklerinden Jamaica, Peru, Polonya, Türkiye, Zaire gibi ülkelerde 1970'li yılların ikinci yarısında borç problemi ortaya çıkmıştır⁶⁷. 1982 ile birlikte Meksika'nın borçları GSMH'sinin %50'sine ulaşmış⁶⁸, dış borçları üzerinden ödediği faiz yükü dünya faiz oranlarında meydana gelen yükselme nedeniyle artmıştır. 13 Ağustos 1982'de Meksika Maliye Bakanının Washington'da hükümetinin orijinal ödeme planı doğrultusunda borç servisini devam ettiremeyeceğini beyan etmesiyle borç kriz patlak vermiştir.

Washington Konsensüsü, devletin rolünün yeniden tanımlanması gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Liberalizasyon lehindeki konsensusun orijini,1980'lerin sonlarında ABD ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin devleti küçültme, mali disiplini sağlamak için özelleştirmelere ve arz yönetimine gitmeleri, daha önce popülist politikardan yana olan pek çok politik liderin *mali disiplini, uluslararası ticarete açılmayı, finansal liberalizasyonu, ve özelleştirmeyi* içeren radikal reformları desteklemişlerine dayanmaktadır. *Ekonomik düşüncedeki bu dönüşüm; 1980'lerin ortalarında Peru, Arjantin, Brezilya'da uygulanan heterodoks programların başarısızlığı, Dünya Bankası ve IMF'de bulunan neoliberal görüşlü ekonomistlerin başarısızlıklara yol açan eski politikalara karşı önerileri ve politikalarının tıkanması, mali çöküntüler, borç ertelemeleri nedeniyle IMF ile çalışmak zorunda kalan ülkelere dayatılan programların liberalizasyona dayandırılmasına, ve bir gurup profesyonel ekonomistin önerilerine, Güneydoğu Asya ülkelerinin başarıları gibi bir çok faktörü içermektedir. Ekonomik liberalizasyon özelleştirmeden daha fazla bir şeydir.* Devletin ekonomik aktivite içinde aldığı yerin/*devlet iktisadi teşekküllerinin azaltılmasını, ekonomik proses ve aktivitede devlet kontrollerinin azaltılmasını, özel sektörün teşvikini ve dış ticaretin liberalizasyonunu, sadece ithalata olan ticari bariyerlerin azaltılmasını değil, ihracatın arttırılmasına yönelik politikaları içerir. Neo-liberal görüş*⁶⁹, nihai kalkınma amacının; refahın arttırılması, fakirliğin azaltılması, ekonomik büyüme yoluyla başarılacağı ve ekonomik büyümenin başarılması için devlet müdahalelerinden çok serbest piyasaya dayanılmasına inanır.

Devlet tartışmaları sadece devletin uygun büyüklüğü ile ilgili değil, devletin aktivitelerini nasıl icra edeceği ile de ilgilidir.

⁶⁶Stallings Barbara, "International Influence on Economic Policy: Debt, Stabilization, and Structural Reform", Politics of Economic Adjustment-International Constraints, Distributive Conflicts, and The State, ed.by Stephan Haggard and Robert R.Kaufman, Princeton University Press,1992, p.59

⁶⁷Sachs Jeffrey D. and Felipe Larrin B., Macroeconomics In The Global Economy, Harvester Wheatsheaf, 1993, p.690

⁶⁸Dornbusch Rudiger and Stanley Fischer, Macroeconomics, fifth edition, McGraw -Hill, 1990 , p.762

⁶⁹Nonneman Gerd, age, p.4